

ŠTB: PRÍSNE TAJNÉ

Štátna bezpečnosť (ŠtB) bola hlavným nástrojom represívneho aparátu totalitného komunistického režimu. Naháňala strach a hoci bola voľným okom neviditeľná, vedeli o nej všetci. Vznikla po druhej svetovej vojne a rozpustená bola 15. februára 1990. V poslednej dekáde režimu pracovalo pre ŠtB viac než 17-tisíc príslušníkov. V roku 1989 evidovala viac než 25-tisíc tajných spolupracovníkov a v celom Československu mala k dispozícii 1 600 konšpiračných bytov. Archívne zväzky ŠtB sa po roku 1989 stali výbušným materiálom, ktorý sa zneužíval v politickom boji. Pre verejnosť ostali archívy ŠtB dlho nedostupné, o ich sprístupnenie sa viedol politický zápas, ktorý po takmer 15 rokoch vyvrcholil zriadením osobitných pamäťových inštitúcií na Slovensku (Ústav pamäti národa) aj v Českej republike (Ústav pro studium totalitních režimů).

Trailer: <https://www.youtube.com/watch?v=uk0DEjWPz9g>

Dvadsať-dielna televízna dokumentárna séria **ŠTB: PRÍSNE TAJNÉ** skúma mechanizmy fungovania Štátnej bezpečnosti /ŠtB/ a ich premeny v čase. Odhaľuje pozadie tajných operácií, ich páchatelov a príbehy ich obetí, mapuje dejiny ŠtB od jej vzniku po zánik. Odkrýva formovanie a metódy Štátnej bezpečnosti naprieč celou jej existenciou. Zameriava sa na doposiaľ filmovo a historicky nespracované príbehy a na uvádzanie nových zistení a súvislostí v známejších prípadoch. Okrem komentárov historikov a výpovedí pamätníkov, či priamych účastníkov, séria obsahuje unikátny rozhovor s Alojzom Lorencom, prvým námestníkom federálneho ministra vnútra Československej socialistickej republiky, povereným riadením Štátnej bezpečnosti, ktorý v decembri 1989 zorganizoval skartáciu veľkej časti živých zväzkov z archívov ŠtB, či výnimočné výpovede Sira Richarda Dearlova, bývalého riaditeľa britskej MI6.

Vysielanie RTVS / Jednotka / 22.05 / 7. september 2022 - 1. február 2023

1. **PÁD - LEGENDA ALOJZA LORENCA** - réžia: Lukáš Diko / 7. september 2022
2. **AKCIA KAMEŇ** - réžia: Michael Kaboš / 14. september 2022
3. **POLITICKÉ PROCESY** - réžia: Vladislava Sárkány / 21. september 2022
4. **CIRKEV/NE/ZLOMENÁ** - réžia: Jana Bučka Kovalčíková, Michal Fulier / 28. september 2022
5. **ŠTB NA LADE** - réžia: Tomáš Dušička / 5. október 2022
6. **VELKÝ BRAT ĽA VIDÍ** - réžia Marek Kuboš / 12. október 2022
7. **NÁSTUP ROZVIEDKY** - réžia: Pavol Pekarčík / 19. október 2022
8. **ŠTB NA LINKE VIEDEŇ - BRATISLAVA** - réžia: Michal Baláž / 26. október 2022
9. **AKTÍVNE OPATRENIA** - réžia: Róbert Šveda / 2. november 2022
10. **1968** - réžia: Jaro Vojtek / 9. november 2022
11. **ZAMLČANÁ DIAGNÓZA** - réžia: Martina Slúková / 16. november 2022
12. **NEBEZPEČNÁ HRANICA** - réžia: Jaro Vojtek / 23. november 2022
13. **DOVIDENIA V LEPŠÍCH ČASOCH** - réžia: Vladislava Sárkány / 30. november 2022
14. **PRENASLEDOVANIE DISENTU** - réžia: Braňo Špaček / 7. december 2022
15. **AGENT KROČA** - réžia: Róbert Šveda / 14. december 2022
16. **MIER NA ZEMI** - réžia: Jana Bučka Kovalčíková, Michal Fulier / 21. december 2022
17. **HRA O ŽIVOT TOMÁŠA PETŘIVÉHO** - réžia: Marek Kuboš / 11. január 2023
18. **PUNKIS NOT ŠTB** - réžia: Braňo Špaček / 18. január 2023
19. **17. NOVEMBER** - réžia: Jaro Vojtek / 25. január 2023
20. **TIENE ŠTB** - réžia: Lukáš Diko, Braňo Špaček / 1. február 2023

.....

PÁD - LEGENDA ALOJZA LORENCA

réžia: Lukáš Diko / 7. september 2022

Zrod a zánik Štátnej bezpečnosti v unikátnej konfrontácii s generálom Alojzom Lorencom. Štátna bezpečnosť bola počas celej svojej existencie politickou políciou Komunistickej strany Československa. Od vzniku jej štruktúr v roku 1945 prenasledovala oponentov komunistického režimu, zatvárala ich, ničila životy, pripravovala inscenované procesy. Po snahe o obrodný proces a po invázii vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968, počas normalizácie potláčala akékoľvek náznaky opozičných názorov. Kritikov režimu sledovala, vyhánala z krajiny, zatvárala, príslušníci a agenti ŠtB zbierali informácie. Všetko s jediným cieľom, udržať pri moci komunistickú stranu. Na konci 80. rokov sa však všemocná ŠtB dostala do pasce aparátu komunistickej strany, prítvrdzovanie represíí nepomáhala a nedokázala predvídať 17. november 1989. Padla spolu s komunistickým režimom. Ako je možné, že sa to stalo práve po nástupe vraj proreformného vedenia ŠtB na čele s legendami opradeným Alojzom Lorencom, ktorý dodnes budí záujem verejnosti.

AKCIA KAMEŇ

réžia: Michael Kaboš / 14. september 2022

Akcia Kameň bola jednou z najzákernejších provokačných akcií ŠtB, ktorá bola realizovaná po komunistickom, politickom puči vo februári 1948. ŠtB vytvorila uprostred lesov, v bezpečnej vzdialenosti od nemeckých hraníc "predsunutú" falošnú štátnu hranicu, za ktorou boli utečenci vo falošných nemeckých colniciach a úradovniach vypočúvaní a následne ako nedôveryhodní vracaní späť do Československa, kde boli zadržaní. Historička a bádatelka Václava Janděková odkrýva príbeh svojho starého otca Ota Tulačku, ktorý riadil ilegálnu prevádzacskú sieť. Jedným z falošných prevádzáčov bol príslušník Zboru národnej bezpečnosti Stanislav Liška, ktorý sa spolu s Tulačkom vo filme objaví v unikátnych, nepublikovaných archívnych záberoch, nakrútených v obci Kdyně pred a po oslobodení americkou armádou.

POLITICKÉ PROCESY

réžia: Vladislava Sárkány / 21. september 2022

Inscenované procesy sa netýkali iba exponovaných postáv, ktorých mená sa týmto nezmazateľne vryli do dejín ako Milada Horáková, Heliodor Píka, Rudolf Slánsky, Vladimír Clementis. Kým v monsterprocesoch si medzi sebou navzájom vybavovali účty samotní komunisti, v občianskych procesoch sa kruto mstili, umlčovali odporcov a kritikov totalitného režimu. Jedným z vykonštruovaných občianskych súdnych procesov je menej známy prípad Valérie Matulayovej. Či už išlo o justičné vraždy alebo obdobné justičné zločiny, netýkali sa len konkrétnych mien, ktoré orgány ŠtB privádzali pred vopred rozhodnutý súdny tribunál. S dôkladnou precíznosťou týchto orgánov boli cielene ničené aj životy ich najbližších a nakoniec i celých rodín. Na pozadí veľkolepého monsterprocesu s Vladimírom Clementisom, súdeného v rámci procesu s Protištátnym sprisahaneckým centrom pod vedením Rudolfa Slánskeho, sa potichu otvárajú príbehy nevinných a prehliadaných ľudí, ktorých režim neoprávnene zomlel - manželky, manželia, súrodenci, rodičia... dokonca sa nešťítli siahnúť ani na deti. Cenným svedectvom o praktikách ŠtB je rozprávanie Jany Schillerovej Horváthovej, dcéry diplomata Ivana Horvátha. V politických procesoch v rámci takzvaného triedneho boja v ČSR odsúdili najmenej 288 000 osôb. Popravili 250 mužov a 1 ženu. Za podiel na represáliách komunistického režimu bolo právoplatne odsúdených okolo 40 osôb.

„O politických procesoch z päťdesiatich rokov som mala klasické základné povedomie asi ako každý, koho zaujímajú dejiny vlastnej krajiny. Aj z toho dôvodu som veľmi vďačná za prácu na tomto projekte - umožnila mi dostať sa k informáciám, archívnym materiálom, ale najmä k rozhovorom s historikmi a bádateľmi, ktorí celé roky svojho života a hádam i vlastnú kariéru vkladajú do hľadania a uchovania pravdy o podobách komunistického režimu. Vlastne len tak môže téma - respektíve historická otázka, nabráť na komplexite, hĺbke a morálnych odtieňoch, ktoré prerastajú a prepájajú jednotlivé ľudské príbehy do jedného zrozumiteľného celku. Z tohto dôvodu som si zvolila práve politické procesy - aby som nielen pre seba, ale najmä pre mladých ľudí nielen poodhrnula oponu nad najznámejšími inscenovanými procesmi a justičnými vraždami, ale hádam na diabolsky krátkom 26-minútovom priestore vytiahla na svetlo, aspoň symbolicky, prehliadané príbehy žien a dokonca detí. Pretože ak niekto, alebo niečo znecitlivie natoľko, že nechá trpieť a umierať tých najnevinnejších z nás, popiera sám svoju vlastnú budúcnosť a legitimitu, a nakoniec musí padnúť,“ Vladislava Sárkány.

Výpoveď režisérky: <https://www.youtube.com/watch?v=V6VKIWGFe-s>

CIRKEV/NE/ZLOMENÁ

réžia: Jana Bučka Kovalčíková, Michal Fulier / 28. september 2022

“Boh nie je nič iné, než povýšenie ľudských vlastností do dokonalých rozmerov, je to len výplod fantázie,” Karl Marx.

Najväčším a najsilnejším protivníkom režimu a jeho železnej päste ŠtB, bola v Slovenskom kontexte Katolícka cirkev. Konštatoval to Gustáv Husák už v roku 1945 počas povstania, keď napísal do Moskvy o poslednom a najsilnejšom protivníkovi, o boj ktorý komunistov čaká. V jednom zo svojich rozhovorov po roku 1989, o cirkvi ako najväčšom súperovi hovoril aj Alojz Lorenc. Prečo tomu tak bolo, sa dá vysvetľovať rôzne. Tým, že viera poskytuje človeku slobodu a odhodlanie konať aj v bezvýchodiskovej situácii a slobodní ľudia sú pre každý režim najväčším nebezpečenstvom. Prípadne, že pre režim, ktorý usiluje o totálne ovládnutie človeka je konflikt s vierou nevyhnutný. V Československu neexistovala žiadna iná organizácia, ktorá by mohla katolíckej cirkvi konkurovať veľkosťou a tradíciou. Bola to jediná celosvetová organizácia s najväčším počtom členov, hierarchizovaná, obsahujúca rôzne inštitúcie a majetok, ktorej centrum sídlilo v slobodnom svete. Ako taká, predstavovala konkurenciu a silu, ktorú bolo treba úplne zničiť, alebo čo najviac rozložiť a rozvrátiť. Akcie a praktiky ŠtB, komunistická justícia a väznenstvo počas štyridsiatich rokov predstavovali krutú a tragickú mozaiku likvidácie cirkevnej hierarchie, kriminalizáciu kňazov, súdne procesy veriacimi a duchovnými, likvidácie reholí a kláštorov, desiatky nevyjasnených úmrtí a vražd duchovných a laikov, väznenie, trýznivé výsluchy, odpočúvanie, sledovanie, úplné zrušenie gréckokatolíckej cirkvi.

„Cirkev sa počas komunizmu stala najsilnejšou opozíciou komunistickej strany a teda aj ŠtB. Komunisti boli opití mocou, ale ani v priebehu hrdelných 50. rokov, či neskôr v plíživej temnej dobe normalizácie ju nedokázali zlomiť. Bol to súboj na život a na smrť. Skúmali sme, v čom spočívala sila podzemnej cirkvi a čo predstavoval cirkevný underground na ploche príbehov Silva Krčméryho, Gašpara Fronca a iných... Chceli sme priniesť do filmu aj dôležité a radikálne udalosti absolútnej arogancie komunistov a eštabákov a to bola práve likvidácia gréckokatolíckej cirkvi a kláštorov. Nikde na svete si komunisti nedovolili zlikvidovať nejakú cirkev, ako sa to stalo práve na Slovensku. Dokáže však človek, ktorého sa aj dnes priamo dotýkajú zločiny ŠtB dospieť k odpusteniu?“, Jana Bučka Kovalčíková, Michal Fulier.

Výpoved' režisérov: https://www.youtube.com/watch?v=LL4apGeP_MM

ŠTB NA ĽADE

réžia: Tomáš Dušička / 5. október 2022

Pri vývoji každého štátu zohráva šport mimoriadne významnú úlohu. Aj preto sa v socialistickom Československu stal veľmi rýchlo nástrojom štátnej moci a bol využívaný na propagandistické účely. Športovci a športoví úradníci mohli relatívne často cestovať do zahraničia a pre štátnu bezpečnosť sa tak stali zdrojom cenných spravodajských informácií. Medzi československými športovcami mali zrejme najvýraznejšie postavenie československí hokejisti. Majstri sveta z rokov 1947 a 1949 a miláčikovia národa patrili medzi absolútnu svetovú športovú špičku. O tom, že bola ŠtB priamo prepojená so športovcami, jasne hovorí aj skutočnosť, že mnohí z nich vnímali ŠtB ako nutnú súčasť svojej práce. Spolupráca a podávanie hlásení boli povinnou jazdou, ktorej sa vyhol málokto vrcholový športovec. K ŠtB mali blízko obzvlášť športoví funkcionári, či už chceli alebo nie. Agentmi ŠtB boli viacerí československí športoví komentátori. Film popisuje fenomén emigrácie športovcov prostredníctvom elitného hokejistu Václava Nedomanského, pozadie Majstrovstiev sveta v ľadovom hokeji v roku 1969

prostredníctvom výpovedí Jozefa Golonku, Dáriusa Rusnáka, Miroslava Ihnačáka, Milana Kuželu. Napriek obrovskej snahe ŠtB sa medzi rokmi 1948 a 1989 podarilo emigrovať 271 československým športovcom. Medzi nimi bolo 47 hokejistov a mnohí z nich mali aj po úteku veľmi úspešnú kariéru.

„To, ako dokážeme pochopiť a spracovať svoju minulosť výrazne ovplyvňuje aj našu budúcnosť. Platí to pre jednotlivcov, ale aj pre celú spoločnosť. Slovensko sa pritom so svojou minulosťou často vysporiada tým, že pred ňou jednoducho zatvorí oči. ŠtB je pritom jedna z tém, ktorej by sa naša spoločnosť mala čo najskôr postaviť tvárou. Aj keď sa totiž môže zdať, že ide o minulosť - v skutočnosti výrazne zasahuje do našich životov dodnes. Seriál ŠTb: PRÍSNE TAJNÉ preto vnímam ako jeden z prvých krokov na ceste k pochopeniu a prijatiu našej minulosti. Verím, že aj vďaka tomu bude naša budúcnosť o čosi lepšia,“
Tomáš Dušička.

Výpoveď režiséra: <https://www.youtube.com/watch?v=OXd2qGbR6DU>

VELKÝ BRAT ŤA VIDÍ

réžia: Marek Kuboš / 12. október 2022

V totalite nie je osobný život človeka oddelený od záväzku voči spoločnosti. Súkromie občana nie je súkromné, ale je spoločným socialistickým vlastníctvom. ŠtB nesleduje iba intelektuálov, disidentov, a duchovných. Monitoruje aj bežných občanov, ktorí sa politike vyhýbajú. Nejestvujú pre ňu žiadne hranice. Nenápadne a zákerne metastázuje cez steny, schodiská až priamo do bytov. Nazerá spoza záclon, číta osobnú korešpondenciu, prehrabáva sa v zásuvkách so špinavou bielizňou. Všetko to robí v mene ochrany komunistického režimu. Bez pozvania. Súkromie je luxus. Na tajomstvá má patent iba jediná inštitúcia - tajná polícia. Epizóda Veľký brat ťa vidí popisuje spôsoby a techniky sledovania a odpočúvania občanov štátu. Umiestňovanie a odstraňovanie odpočúvacích zariadení v bytoch a domoch sledovaných osôb, fotografovanie prostredníctvom skrytých zariadení.

„Mám elektrotechnickú učňovku, a pri sledovaní špionážnych filmov v tom období som sa občas prichytil pri vnútornej fascinácii, ktorá mi šepkala, že by ma bavilo byť pracovníkom tajných služieb. Či už ako vývojár sledovacích zariadení, alebo priamo ich využívatel' v teréne. Preto som si vybral túto tému. Mašinéria ŠtB mala na to názov – Operatívna technika. Spadalo sem sledovanie, odpočúvanie, prehliadky bytov a korešpondencie. Počas písania scenára som nahliadol do praktík ŠtB, potom o tom spravil 26-minútový film... A teraz viem, že moja fascinácia špehovaním je utlmená ... nechcel by som byť v koži ani jednej zo zainteresovaných strán. Hanbil by som sa ako ŠtB-ák a cítil sa ľudsky ponížený keby mi svojimi praktikami zasahovali do súkromného života,“ Marek Kuboš.

Výpoveď režiséra: <https://www.youtube.com/watch?v=SwIN5V1xOwc>

NÁSTUP ROZVIEDKY

réžia: Pavol Pekarčík / 19. október 2022

Počas prvých rokov prekonala československá zahraničnopolitická spravodajská služba pomere dramatický vývoj. Do kľúčových pozícií sa rýchlo dostali komunisti. Služba však stála v úzadí vnútorného spravodajstva. Komunisti, ktorí prakticky od roku 1945 systematicky pracovali na ovládnutí bezpečnostných a spravodajských zložiek štátu, nevenovali zahraničnému spravodajstvu veľkú

pozornosť. To je v kontexte ich ambícií nastolenia diktatúry pochopiteľné, nakoľko v tomto smere potrebovali primárne zložky operujúce do vnútra krajiny. Zmena prišla až koncom roku 1949, kedy bolo zahraničné spravodajstvo povýšené na úroveň vnútorného spravodajstva. Tomuto kroku predchádzal osobný záujem Klementa Gottwalda a Rudolfa Slánskeho. Dramatický vývoj rozvedky je zrejmý aj z toho, že v pomerne krátkom čase sa zásadne zvýšil jej význam, ale súčasne prekonala obrovské personálne zmeny, ako aj zmeny v celkovej koncepcii činnosti. Služba deklarovala obsiahle siete v zahraničí, ich efektivita je však diskutabilná. Získané poznatky moli byť často aj zaujímavé, neraz však boli náhodné. Prakticky neexistovala analytická činnosť, vyhodnocovanie získaných poznatkov. Pre toto obdobie je charakteristické, že tie isté osoby sa snažili verbovať dôstojníci viacerých spravodajských služieb. Napríklad Franz Karmasin, bývalý Volksgruppenführer nemeckej menšiny na Slovensku, ktorého v roku 1956 zverbovali Maďari, avšak neskôr prišlo k prerušeniu spojenia a dokonca uniknutiu spisov, či Karel Zbytek, pracovník Czechoslovak Intelligence Office /CIO/, zameranej na spravodajskú činnosť proti komunizmu, ktorý sa stal agentom československej rozvedky a svojou činnosťou a zradou prispel k zániku CIO. Alebo William Owen, britský politik, poslanec za Labour Party, ktorý s československou rozvedkou spolupracoval od roku 1957. K prerušeniu spolupráce prišlo po dezercii dvoch príslušníkov rozvedky, ktorí ho poznali. Začiatkom 70. rokov bol súdený a pre nedostatok dôkazov oslobodený.

„Práca na tomto filme mi pomohla pochopiť súvislosti toho čo sa teraz deje - napríklad u nás doma či na Ukrajine. Vplyv Sovietskeho zväzu na bežný občiansky život a konštrukciu inštitúcií v socialistickom Československu je cítiť dodnes. A neodsúdením a nepotrestaním zodpovedných osôb a režimu sa nám na Slovensku nikdy nepodarilo dokončiť proces tranzície spoločnosti z totalitnej na demokratickú. Myslím si že tento seriál je maličkým krôčikom aspoň pomenovania toho čo nás ešte aj dnes obklopuje,“
Pavol Pekarčík.

ŠTB NA LINKE VIEDEŇ - BRATISLAVA

réžia: Michal Baláž / 26. október 2022

Druhá svetová vojna skončila pre Rakúsko, ktoré bojovalo na strane porazených mocností a po boku nacistického Nemecka, nepriaznivo. V roku 1945 sa do krajiny nasťahovali armády štyroch víťazných štátov (USA, Veľkej Británie, Francúzska a Ruska), ktoré rozdelili Rakúsko na 4 kontrolované zóny a riadili smerovanie krajiny ďalších desať rokov. Imrich Sucký sa do dejín zapísal ako vedúci detektívnej skupiny protikomunistického oddelenia Ústredne štátnej bezpečnosti /ÚŠB/. Sucký pracoval na policajnom spravodajstve už počas prvej Československej republiky a v tej dobe participoval aj na pomerne závažných prípadoch, ktoré československá polícia riešila (prípady maďarského špióna a neskoršieho predsedu slovenskej vlády prof. Vojtecha Tuku či odhaľovanie sovietskej špionáže v československých zbrojovkách). Počas Slovenskej republiky 1939 – 1945 sa podieľal na takmer všetkých zásahoch proti komunistickej ilegalite, jeho „rukami“ prešla celá plejáda neskorších komunistických funkcionárov (Viliam Široký, Ludevít Benada, Gustav Husák, Štefan Bašťovanský a mnohí iní). Počas pôsobenia na ÚŠB tak získal závažné poznatky, ktoré mohli mnohých kompromitovať. Po obnovení Československa ho ľudový súd odsúdil na mimoriadne krátky trest, viacerí svedkovia totiž nechceli svedčiť. ŠtB sa snažila uniesť Suckého opakovane, už od roku 1949. Všetky pokusy sa z rôznych dôvodov skončili nezdarom. Najďalej to ŠtB dopracovala s tretím plánom, v decembri 1954, ale ani vtedy sa Suckého uniesť nepodarilo. V roku 1948 emigroval do Viedne, odkiaľ ho napokon československá rozvedka v septembri 1957 uniesla a dlhé roky väznila.

"Režiroval som epizódu, ktorá pojednáva o rozviedke a kontrarozviedke vo Viedni a o únosoch, ktoré ŠtB na území Rakúska vykonávala. Hlavným príbehom, na ktorom ukazujeme praktiky ŠtB, je životný príbeh Imricha Suckého, ktorý bol vedúcim detektívnej skupiny ÚŠB /Ústredňa štátnej bezpečnosti/ počas vojnového Slovenského štátu. Pred trestom utiekol do Viedne krátko po komunistickom puči, odkiaľ sa ho ŠtB pokúšala pre jeho cenné informácie uniesť späť – čo sa im napokon podarilo. Okrem tohto príbehu sa diel venuje témam špionáže, kontrašpionáže a rôznym nečistým praktikám s odkazom aj na ponovembrové dejiny. Celá epizóda je preto vizuálne, naračne aj tematicky štylizovaná ako film noir. Okrem žánrovej štylizácie je ďalším špecifikom našej epizódy aj spolupráca s dvomi rakúskymi historikmi," Michal Baláž.

Výpoved' režiséra: <https://www.youtube.com/watch?v=B2iPnLLOGS4>

AKTÍVNE OPATRENIA

réžia: Róbert Šveda / 2. november 2022

Aktívne opatrenia boli akousi formou psychologickej vojny. Najdesivejšie na nej bolo to, že nebola vedená iba proti zahraničiu, ale často aj proti vlastnému obyvateľstvu. Cieľom aktívnych opatrení bolo odhaľovať agresívnu, dobrodružnú politiku imperializmu, podporovať politiku odzbrojenia, mierovej koexistencie. Rozkladať a spomaľovať činnosť existujúcich, alebo vznikajúcich vojensko-politických a ekonomických imperialistických zoskupení, vyvolávať rozpory a nedôveru medzi jednotlivými imperialistickými mocnosťami navzájom, ich vládami, predstaviteľmi a inštitúciami. Vyvolávať nedôveru neutrálov a rozvojových krajín k hlavným imperialistickým mocnostiam a naopak. Vytvárať situácie, v imperialistickom tábore vedúce k politickým, hospodárskym, vojenským alebo iným rozporom a krízam. Aktívne opatrenia mali široký záber, od jednoduchých „otravných“ akcií, pri ktorých politikom bez ich vedomia objednávali na dobierku tovary a služby a oni mali následné nepríjemnosti pri vysvetľovaní, že si daný tovar neobjednali, cez dezinformačné kampane až po únosy a atentáty. Celkovo bolo do Československa unesených približne 25 ľudí a ŠtB z dostupných prameňov uskutočnila alebo pomáhala pri prípravách atentátov. Posledná zdokumentovaná vražda vykonaná na príkaz KGB, bola otrava jedom dimetylsulfát, maďarského defektora Bélu Lapuschnika agentom Alfrédom Petrovičom. Rozsiahlou akciou bol bombový útok na významného exulanta Matúša Černáka, ktorý sa uskutočnil v Mníchove roku 1955. Jeho vražda bola mimoriadnou rozviednou akciou. Aby zabránili vznikajúcej spolupráci a európskej integrácii Nemecka a Francúzska, ktoré by boli v rozpore so zahraničnými záujmami a politikou Moskvy, uskutočnila ŠtB v Štrasburgu atentát na prefekta Andre Tremauda, pri ktorom zahynula aj jeho manželka, za vinníka bola označená neexistujúca neonacistická a pangermánska západonemecká organizácia. Cieľom bolo zabrániť projektu európskej integrácie.

1968

réžia: Jaro Vojtek / 9. november 2022

V roku 1968 vypuklo štiepenie v ŠtB, rozdelilo sa na dve krídla: proreformné a konzervatívne. Konzervatívne krídlo členov ŠtB žiadalo vstup vojsk Varšavskej zmluvy do krajiny. Konzervatívne politické sily, podliehajúce sovietskemu vplyvu presadili za nového námestníka pre Štátnu bezpečnosť svojho vplyvového agenta, plk. Viliama Šalgoviča, CSc., ktorý bol k 1. júnu 1968 vymenovaný do funkcie.

Na sovietskej strane v tom čase prebiehali prípravy na operáciu „Dunaj“ – okupáciu spriateleneho Československa. Okrem snahy o kompromitácie reformistov, prebiehali organizačné prípravy k puču v radoch konzervatívne orientovaných príslušníkov ŠtB. Ako vlastne okupácia prebiehala, akú úlohu zohrala ŠtB, akú úlohu zohral rozhlas a informovanosť vôbec? Popisuje dôležitosť získania kontroly nad médiami, obzvlášť po útoku na Šalgovičovú vilu na bratislavských Palisádach pätnástimi mladými ľuďmi po tom, ako v rozhlase zachytili správu o vstupe vojsk Varšavskej zmluvy na územie ČSSR. Aj napriek ovládnutiu médií vysielali ilegálne vysielacie v Košiciach, či Banskej Bystrici, z ktorej sa pravidelne poslucháčom hrdinsky prihovárala redaktorka Ota Plávková.

„Rok 1968 je rokom okupácie Československa Varšavských vojsk pod velením vtedajšieho Sovietskeho Zväzu. O tom vie skoro celý svet, ale v tomto diely odkrývame jednotlivé nepoznané osudy ľudí, ktorí sa postavili voči tejto vojenskej invázii, ale nie sú v povedomí dejín z tohto obdobia. Tento cyklus je výnimočný a iný ako množstvo dokumentov o roku 1968 v tom, že otvára neznáme detailné príbehy ľudí, ktorí otvárajú nové poznanie o týchto udalostiach. Cez optiku ŠtB spoznávame ďalšie nepoznané, proti ľudskosti násilné správanie vtedajšieho režimu,“ Jaro Vojtek.

Výpoveď režiséra: <https://www.youtube.com/watch?v=KsEoe6pBtQU>

ZAMLČANÁ DIAGNÓZA

réžia: Martina Slúková / 16. november 2022

Základnou totalitnou myšlienkou je, že človek je vlastníctvom štátu. Väčšinou sa zdravie a normálnosť charakterizujú ako schopnosť hladko sa prispôbiť požiadavkám prostredia, alebo vhodne modifikovať okolie podľa vlastných potrieb. V 70. rokoch sa stalo zneužívanie psychiatrie bežnou metódou potláčania politických a náboženských disidentov. Psychiatria sa ako odbor stala predmetom záujmu Štátnej bezpečnosti. Psychiatri prichádzali do styku s lekárskej tajomstvom, vedeli o jednotlivcoch viac, poznali citlivé miesta. Prostredníctvom psychiatrov mala ŠtB navyše dosah aj na iné odbory, v ktorých sa osoby, o ktoré sa zaujímali pohybovali. Dôležitou osobnosťou a zároveň príkladom bol katolícky aktivista Augustín Navrátil. Na jeho prípade je zreteľné zneužitie psychiatrie na diskrimináciu občana, ktorého politický postoj bol odlišný od toho oficiálneho. Navrátil bol kresťan a jeho postoje boli autenticky kresťanské. A práve preto bol v označovaný za osobu s anomáliami. Ďalšou výraznou osobou, ktorú ŠtB šikanovala a ktorá sa stala obeťou násilnej psychiatrickej "liečby" bol publicista a filozof Mirek Vodrážka. Paralelnou líniou témy sú postavy výrazných a populárnych psychiatrov ako Miroslav Plzák, ktorí zneužívali, či využívali svoje postavenie a intímne informácie o svojich pacientoch a kolegoch posúvali za dvere svojich ordinácií. Porušovali tým nie len lekárske tajomstvo, ale aj etiku, morálku a dôverné vzťahy medzi pacientom a lekárom.

„Téma zneužívania psychiatrie, je témou ktorá doteraz nebola komplexne spracovaná, ani otvorená, napriek tomu že sa ňou zaoberal Úrad dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu. Nikdy sa tieto dáta nezverejnili. Jediný náznak sa objavuje v publikácii Jana Tesařa z roku 2003. O konkrétnych prípadoch sa mlčí nie len v médiách, ale i priamo pri zdroji a teda v rámci psychiatrie. Okrem iného aj preto, že ide o veľmi krehký ťad intímnych informácií a na druhej strane preto, že po roku 89 sa toho veľa v štruktúrach a funkciách psychiatrických oddelení nezmenilo. Diel Zamlčaná diagnóza otvára konkrétne prípady a ukazuje aký dopad môže mať na ľudský život i spoločnosť "liečba" osôb nepohodlných režimu,“ Martina Slúková.

NEBEZPEČNÁ HRANICA

réžia: Jaro Vojtek / 23. november 2022

Štátna bezpečnosť bola ako tajná polícia hlavným nástrojom represívneho aparátu totalitného komunistického režimu, na tento účel zamestnávala tisíce tajných spolupracovníkov. Aby nepriatelia štátu nemohli uniknúť do bezpečia demokratických štátov skôr, než sa s nimi komunistický režim v Československu definitívne nevysporiada, bola postupne vytvorená represívna zložka Pohraničná stráž a uzavretá hranica so Západom. Železná opona nemala zadržať iba politických odporcov, ale bola zatiahnutá pre všetkých občanov štátu. Pri pokuse o útek na západ bolo v Československu zabitých okolo 300 civilných osôb. Z toho bolo na slovensko-rakúskej hranici zavraždených najmenej 42 ľudí. Doteraz nebol za tieto vraždy nikto potrestaný. Preto jestvuje iniciatíva, ktorá sa ich snaží definovať ako zločiny proti ľudskosti, ktoré sú nepremiľčateľné. Film popisuje únos lietadla z pražského letiska dvoma mladými chlapcami v marci 1989, tiež príbeh študenta Hartmuta Tautza, ktorého pri útoku roztrhali špeciálne vycvičené psy pohraničníkov.

„Bežní lidé v komunistickom režime, vďaka propagande verili, že hranice medzi vtedajším kapitalistickým západom nás majú ochrániť pred útokom nepriateľských síl. Majú nás strážiť pred narušiteľmi, ktorí chcú zničiť náš rozkvitajúci socializmus. Pravda však bola taká, že nás uzatvárala pred slobodným svetom. Kto chcel v tomto slobodnom svete žiť, musel riskovať svoj život na hranici, ktorá nás od neho delila. Absurdné, tragické ale aj príbehy so šťastným koncom, hovoria o útokoch proti ľudskosti na tejto hranici, ktoré doteraz neboli nikdy potrestané. Doteraz nepoznané osudy ľudí, ktorým ŠtB zničila ale aj zobrala životy. Pohľad na stráženú hranicu cez jednotlivý príbeh ešte nebol takto zmapovaný,“ Jaro Vojtek.

Výpoveď režiséra: <https://www.youtube.com/watch?v=KsEoe6pBtQU>

DOVIDENIA V LEPŠÍCH ČASOCH

réžia: Vladislava Sárkány / 30. november 2022

ŠtB proti elitám. Spisovateľa Jána Ladislava Kalinu Československo milovalo. Keď v roku 1969 vyšla jeho unikátna zbierka Tisíc a jeden vtíp, celý náklad sa okamžite vypredal. Komunisti však nemali zmysel pre humor. Kalinovu rodinu neustále terorizovali a jeho samého poslali po vykonštruovanom procese do väzenia. Proces s Jánom Ladislavom Kalinom pre jeho zbierku Tisíc a jeden vtíp bol začiatkom obdobia útlmu občanov a celej spoločnosti. Šlo o exemplárny proces so známou osobnosťou tej doby, ktorý prispel k vytvoreniu atmosféry strachu medzi obyvateľmi. „Najlepší vtíp je, že svoju knihu ste si museli odsedieť,“ napísal Kalinovi Jan Werich. Posledným verejným občianskym „protestom“ sa na dlhé obdobie stalo stretnutie občanov k výročiu úmrtia Jana Palacha. Pod neustálou hrozbou problémov, straty zamestnania či zákazu štúdia, sa režimu za pomoci ŠtB podarilo ľudí utlmiť a umlčať. O legendárnej zakázanej knihe Tisíc a jeden vtíp a smutnom príbehu jej autora rozpráva vo filme jeho dcéra, prekladateľka Júlia Sherwood.

Výpovede a sledovanie: Ladislav Mňačko, Milan Lasica, Július Satinský, Magda Vášáryová.

„Hoci táto téma bola pôvodne postavená inak, našla som si v nej to, čo ma osobne najviac zaujíma. Teda vybrala som sa smerom k vzťahu intelektuálnej elity voči ideológii a moci - pretože tento vzorec je

napokon univerzálny. A to je len krok k humoru a irónii, ktoré sú vždy premýšľavým a vnímavým ľuďom v oblasti kultúry typicky vlastné. A nebolo tomu inak ani za bývalého režimu. Schopnosť nadhľadu a odstupu predstavovali spôsob vyrovnávania sa s realitou, boli osobnou malou vzburou a tiež formou, ako povedať a zdieľať pravdu... nielen o politickej situácii ale aj o povahe človeka ako takého. Myslím si, že to platí podnes, hoci už za dobrý vtíp a vlastné myšlienky sa nechodí do väzenia. O odchode z krajiny pre ich nepochopenie si nie som celom istá,“ Vladislava Sárkány.

Výpoveď režisérky: <https://www.youtube.com/watch?v=V6VKIWGFe-s>

PRENASLEDOVANIE DISENTU

réžia: Braňo Špaček / 7. december 2022

Na jeseň 1968 po invázii vojsk Varšavskej zmluvy do Československa a po podpise takzvaného Moskovského protokolu sa z akademického filozofa Miroslava Kusého stal vedúci ideologického oddelenia komunistickej strany. V komunistickej strane sa spustili čistky a zo štátisícov nepreverených osôb sa stali občania druhej kategórie. Terčom ŠtB sa stali všetci kritici režimu. Nielen bývalí komunisti, ale aj nestraníci - umelci, publicisti, či vedci. Na prvé výročie invázie sa konali posledné veľké občianske protesty, ktoré boli tvrdo potlačené. Nastalo obdobie normalizácie, ľudia si zvykli, že nosia inú tvár na verejnosti a inú doma. V nedeľu 6. januára 1977 bolo po prvýkrát zverejnené Prehlásenie Charty 77. Viac než 250 signatárov v ňom kritizovalo štátnu moc a žiadalo dodržiavanie ľudských a občianskych práv. V máji 1981 boli v Bratislave zatknutí a obvinení z podvracania republiky Miroslav Kusý, Martin Milan Šimečka a Jozef Jablonický. Kusého po dvoch týždňoch prepustili, Šimečku držali vo väzbe rok a bez súdu prepustili na slobodu. V roku 1985 sa v Sovietskom zväze dostal k moci Michail Gorbačov a začal presadzovať politiku uvoľnenia a demokratizácie. V Československu však tieto myšlienky narazili na odpor starých komunistických kádrov. ŠtB nepoľavila v tlaku na disidentov. V auguste 1989 zatkla takzvanú bratislavskú päťku.

„Do projektu som vstúpil z dvoch dôvodov. Prvým dôvodom je to, že za projektom sú ľudia, ktorých si vážim a ktorí viem, že sa dlhodobo zaoberajú témou štátnej polície počas socializmu. Druhým dôvodom je to, že si myslím, že je dôležité rozprávať o tom ako veci sú, ako fungujú. A toto je možno jedna z najdôležitejších štruktúr, ktoré tu v socializme pôsobili a to štyridsať rokov. Myslím si, že na tom sa dá naučiť veľa o tom, čo aj teraz zažívame a je to prirodzená súčasť toho, ako sa vysporiadať s minulosťou, čo sa na Slovensku zatiaľ úplne nestalo. V rámci občianskeho disentu je úžasné sledovať, akým spôsobom niektorí ľudia dokázali prejsť týmto hnusným obdobím, ktorým bolo obdobie normalizácie s hrdosťou a so ctou,“ Braňo Špaček.

AGENT KROČA

réžia: Róbert Šveda / 14. december 2022

Sir Richard Dearlove vyštudoval históriu na univerzite v Cambridge. V roku 1966 sa stal príslušníkom britskej spravodajskej služby SIS (Secret Intelligence Service), známej ako MI6. Počas svojho pôsobenia na britskom veľvyslanectve v Prahe, riadil v utajení, v rokoch 1973 až 1976 významného agenta ŠtB tzv. „krčka“. Bol ním príslušník československej kontrarozviedky, major Miroslava Kroča. Ich tajnú spoluprácu ukončilo náhle Kročovo úmrtie, po ktorom sa o jeho dvojitom živote náhodne dozvedela samotná ŠtB. Podľa Dearlovea, intenzívna spolupráca Miroslava Kroču s MI6 dlhodobo ochromovala

akúkoľvek činnosť ŠtB proti Veľkej Británii a mimoriadnym spôsobom prispela k boju Západu proti Sovietskemu zväzu a jeho východnému bloku počas studenej vojny. Podľa Sira Richarda Dearlovea, ktorého unikátnu výpoveď uvidia diváci vo filme, si Miroslav Kroča za túto činnosť zaslúži ocenenie štátneho vyznamenania in memoriam.

MIER NA ZEMI

réžia: Jana Bučka Kovalčíková, Michal Fulier / 21. december 2022 alebo r. 2023

Mnoho ľudí, do ktorých sa otláčili hrôzy druhej svetovej vojny, sa stali prenasledovateľmi, vyšetrovateľmi a sudcami najväčšieho nepriateľa komunizmu - Cirkvi. Krutosti eštabáckych praktík hrdelných 50. rokov sa v dobe normalizácie v 70. a 80. rokoch preklpili do iných foriem. Veľké tresty a priame týranie sa zmenilo na sofistikovanejšiu hru strachu. Hlavnou líniou druhého dielu o cirkvi je príbeh pátra Michala Grejtovskeho, ktorý sa dramatickým oblúkom preklápa z pozitívneho hrdinu na antagonista a horlivého donášača, ktorý mnohým ľuďom "dopomohol" do väzenia, porušoval svedné tajomstvo, aby zachránil svoju povesť. Po podpise spolupráce s ŠtB sa stal aktívnym a iniciatívnym agentom, ktorý slúžil ŠtB vyše 30 rokov pod krycím menom Miloš. Dvojité realita je zobrazená v duchovnom svete, kde Grejtovský pôsobil ako duchovný, ktorému ľudia dôverovali a zdôverovali sa mu, a druhá strana odhaľuje niekoľko akcií ŠtB, na ktoré bol nasadený. Ľudia, na ktorých donášal, boli z rôznych sfér, nielen duchovní, ale aj lekári, poštári, herci, študenti. Film popisuje Združenia katolíckych duchovných Pacem in terris, v rámci ktorého spolupracovali s ŠtB viacerí duchovní.

„Príbehov kolaborujúcich kňazov s ŠtB bolo nepočetne veľa. Vybrali sme si príbeh pátra Michala Grejtovskeho, nenápadného, ktorý v skrytosti a pokrytectve napáchal veľa zlého. Takmer nikto si na neho dnes nepamätá, ale tragicky zmenil mnohým ľuďom život a jeho následky si nesú ešte aj dnes ich potomkovia. Pokladáme za veľmi dôležité odhaľovať aj takýchto zabudnu tých zločincov a jednoznačne odsúdiť zlo, ktoré nemožno relativizovať. Hľadali sme odpoveď na otázku - Prečo? V tejto jednoduchej otázke je skrytý význam boja medzi dobrom a zlom. Naproti tomu bolo aj veľa tichých hrdinov, ktorí čelili hrozbám združenia Pacem in terris, ktoré bolo predĺženou rukou zločineckej organizácie ŠtB, ktorá sa snažila rozkladať spoločnosť. Minulosť je pred nami, pretože v presahu do dneška vidíme jasné dôkazy pretrvávajúcej štruktúry ŠtB,“ Jana Bučka Kovalčíková, Michal Fulier.

Výpoveď režisérov: https://www.youtube.com/watch?v=LL4apGeP_MM

HRA O ŽIVOT TOMÁŠA PETŘIVÉHO

réžia: Marek Kuboš / 2023

„Myslím, že pre najbližšie dve alebo tri generácie budem úplne neznámy,“ Tomáš Petřivý. Tomáš Petřivý (1955 –1986) študoval scenáristiku na pražskej FAMU a bol jedným z prvých slovenských signatárov Charty 77. Po jej podpise musel odísť zo školy a začala sa o neho zaujímať komunistická tajná služba. Skôr ako prišiel o pas, sa mu podarilo dostať do Varšavy, kde nadviazal kontakty s poľskými aktivistami demokratickej opozície. Výsledkom jeho návštevy bolo prvé stretnutie poľských a československých opozičných aktivistov v júli 1978 v Krkonošiach. Po tom, ako musel odísť z vysokej

školy bol nútený fyzicky pracovať, no stále sa aktívne podieľal na opozičnej činnosti a zaujímal sa o dianie v Poľsku. Svoje poviedky, poéziu a publicistické texty publikoval v nezávislých časopisoch. V roku 2017 mu Poľská republika udelila Rad za zásluhy Poľskej republiky in memoriam.

„Keď som skladal pioniersky sľub, pamätám si, že predtým mnou spolužiak tesne pred sľubom zrazu tackavo vykročil z radu a kráčal so slabosťou v nohách k betónovému stĺpu – symbolu ruže a ohňa pamätníka SNP. Hlavou do neho narazil a sklátil sa na zem. Nemohol absolvovať pioniersky sľub. Zahral to skvele – takto sa vyhol „povýšeniu“ z Iskričky na Pioniera. Chcel sa slobodne rozhodnúť, ale vtedy sa to inak nedalo. SLOBODA sa nenasila. Po rokoch som dostal možnosť nakrútiť film o vzťahu Undergroundu a ŠtB. Najviac vo mne zarezoval príbeh Tomáša Petřivého. Bol mladý, extrémne umelecky talentovaný, a bažiaci po slobode. Podpísal Chartu 77 a chobotnica ŠtB ho začala chápadlami narúšať – ostrakizovať ho – nabúravať jeho vnútro. Našli ho mŕtveho v byte. Nevydržal boj s chápadlami. Človek s danosťami odišiel...“ Marek Kuboš.

Výpoveď režiséra: <https://www.youtube.com/watch?v=SwIN5V1xOwc>

PUNK IS NOT ŠTĽB

réžia: Braňo Špaček / 2023

Počas normalizácie je členstvo v obnovenom Socialistickom zväze mládeže „dobrovoľne povinné“, no časť najmä učňovskej a robotníckej mládeže toto nepísané pravidlo ignorovala. Veľká sociálna skupina sa ocitá mimo priamej kontroly a preto jej normalizačný režim začne venovať osobitnú pozornosť. V jazyku ŠtB získajú označenie „voľná mládež“ a táto problematika sa v ideologickom a bezpečnostnom aparáte postupne prepracuje medzi priority. V rokoch 1988 a 1989 dostanú informácie o plánoch činnosti na úseku voľnej mládeže v štruktúre hlásení niektorých náčelníkov krajských správ ŠtB občas prednosť pred hláseniami o činnosti disidentských skupín. Punkáči, ekológovia, trampy, metalisti, depešáci, lennonisti a mnohé ďalšie neformálne zoskupenia nadväzujú na tradíciu kultúrnej opozície vytváranej od začiatku 70. rokov najmä v pražskom prostredí, no zároveň si vytvárajú svoj vlastný svet. Nezávislé kultúrne prostredie 80. rokov je väčšie, štruktúrovanejšie, ale tiež viac fragmentované než bol svet „máničiek“ 70. rokov. Namiesto tvrdých perzekúcií v podobe súdnych procesov, ako bol ten z roku 1976 s členmi kapely Plastic People alebo akcie ŠtB Asanácia, v rámci ktorej boli desiatky disidentov a prívržencov undergroundu donútení k vystaňovaniu z republiky, sa v 80. rokoch v rámci tzv. „kontrarozviednej ochrany mládeže“ presadzujú o niečo mäkkšie metódy kontroly a prenasledovania, čo mohlo mať za následok aj menšiu politickú exponovanosť nových subkultúr. Ich šikanovanie má podobu rôznych administratívnych prekážok činnosti, diskreditačných kampaní, vo veľkom sa využívajú rôzne rozkladné a individuálne realizované preventívno-výchovné opatrenia, pod čím si treba predstaviť napríklad predvolania rodičov na pohovory s príslušníkmi bezpečnosti alebo prokuratúry. Vo všeobecnosti dochádza k oveľa intenzívnejšiemu zapojeniu Štátnej bezpečnosti, ktorá v nezávislom prostredí mládeže zakladá agentúrnu sieť. Tak ako inde, aj v tejto oblasti platí, že záujem príslušníkov ŠtB smeruje predovšetkým k vodcovským osobnostiam jednotlivých komunit, z tohto dôvodu je medzi tajnými spolupracovníkmi veľa osobností aktívnych aj po roku 1989, keďže ich ambície a schopnosti presadiť sa revolučnou zmenou skôr katalyzovala, než by ich mala obmedziť. Eštebáci zverbovaním agentov medzi „mladými lídrami“ získajú cenné zdroje informácií, a títo od ŠtB zas občasnú ochranu a často tiež finančný prospech. Cieľom už nemusí byť nutne totálna eliminácia, ale kontrola v systéme obojstranne vyjednaných výhod. Typickým príkladom je príbeh jedného zo zakladateľov hnutia punk v Československu Petra Růžičku, zakladateľa kapely F.P.B. a manažéra punkových koncertov pôsobiacich v severných Čechách, kam tento nový hudobný žáner aj životný štýl

s pôvodom v Anglicku importuje už od konca 70. rokov. Ružička si počas základnej vojenskej služby v roku 1979 nedáva pozor na reči, vojakom na posádke robí osvetu o príbehu Jana Palacha, kvôli čomu je obvinený z poburovania. Dostane rok nepodmienečne, trest si odpykáva v jednej z najťažších väzníc (Bory). Tam za ním v roku 1980 prídu príslušníci ŠtB a vyhrážajú sa mu predĺžením trestu. Ružička pod tlakom podpisuje viazací akt a ďalších takmer desať rokov pôsobí ako agent pod kryciami menami „Jiří“ a „Zdeněk“. Vzhľadom na jeho široké kontakty v záujmovom prostredí je pre teplických eštabákov mimoriadne cenným zdrojom, vďaka ktorému pred svojimi nadriadenými pôsobí kompetentne. Ružička si zato účtuje pravidelné vysoké finančné odmeny, ktoré používa aj na podporu vlastnej hudobnej a organizačnej činnosti. Občas si vypýta ochranu pre seba alebo pre kamarátov, keď sa ocitnú v problémoch, ako keď ho v roku 1987 zadržia pražskí policajti za organizáciu ilegálneho koncertu a chcú obviňiť z nedovoleného podnikania. Jeden telefonát z väzby náčelníkovi okresnej správy ŠtB v Tepliciach mu problém vyrieši. Po prijatí zákona o tzv. treťom odboji v Českej republike si Ružička podáva žiadosť o uznanie zásluh v boji proti komunistickej diktatúre. Vzhľadom na rozsah a povahu jeho spolupráce Etická komisia žiadosť zamietne, no jeho osobné presvedčenie o tom, že režimu viacej škodil, než pomáhal to podľa jeho vlastných slov nezmenilo. Dnes je jedným z hŕstky z viac než 25-tisíc tajných spolupracovníkov evidovaných Štátnou bezpečnosťou v roku 1989, ktorí sú ochotní o svojej činnosti agenta pre ŠtB otvorene hovoriť. Epizóda prinesie jeho unikátne svedectvo.

„Volnou mládežou som bol aj ja sám. Takže je to pre mňa istým spôsobom aj taká dobrodružná archeológia, že čo som vlastne žil, čo sa dialo na tej druhej strane barikády vtedy, kedy som ja prežíval niečo, ako priaznivec hudby a kultúry, ktorá nebola v tom čase oficiálna,“ Braňo Špaček.

NOVEMBER

réžia: Jaro Vojtek / 2023

Ráno 17. novembra 1989 nikto v Československu netušil, že sa zobudil do dňa, ktorý sa zapíše do dejín. V doobedných hodinách sa na federálnom ministerstve vnútra za prítomnosti ministra Františka Kincľa a jeho prvého námestníka Alojza Lorenca diskutuje o opatreniach počas ohláseného pochodu študentov ulicami Prahy, ktorý zorganizovali nezávislí vysokoškoláci v koordinácii s Mestským výborom Socialistického zväzu mládeže pri príležitosti 50. výročia úmrtia Jana Opletala a zásahu nacistov proti českým vysokým školám v roku 1939. Rozkazom č. 16/89 je vyhlásená Mimoriadna bezpečnostná akcia na celom území republiky. Prvý námestník ministra Lorenc v tejto situácii vykonáva rozsiahle právomoci nad bezpečnostným aparátom, no zároveň má na starosti oficiálnu návštevu kolegov z KGB s ktorými je v čase konania pochodu na večeri. O 16.00 sa v Prahe na Abertove zišlo viac než 15-tisíc ľudí, ktorí sa neskôr večer vydajú z Vyšehradu do centra Prahy, kde okolo 19:30 dôjde k brutálnemu zásahu, na konci ktorého je viac než 500 zranených z toho okolo 60 ťažko zranených účastníkov. Mnoho svedkov videlo na ulici ležať dobité a bezvládne osoby, v bezvedomí leží na ulici tiež agent ŠtB Martin Ružička alias Ludvík Žifčák. Jedna zo zbitých účastníčok - Drahomíra Dražská na ďalší deň rozšíri dezinformáciu o údajnej smrti fiktívneho študenta Martina Šmída, ktorá sa priamym účastníkom vzhľadom na brutalitu zásahu javí ako dôveryhodná. Táto správa sa v nasledujúcich dvoch dňoch stáva rozbuškou pre sústredenú politickú reakciu opozície aj celej spoločnosti. Ako vznikla fáma o smrti študenta Martina Šmída? Čo sa odohrávalo 17. novembra 1989 v Prahe, ako bola pripravená demonštrácia, aký bol plán a aká realita? Aké problémy v ten deň riešilo vtedajšie vedenie ŠtB a Zboru národnej bezpečnosti /ZNB/? Aká bola rola jednotlivých aktérov z vedenia Federálneho ministerstva vnútra a pražskej ZNB a ŠtB? Epizóda dokumentuje priebeh dňa podľa dochovaných dokumentov, vystupujú v nej historici, priami účastníci demonštrácie aj neskorší členovia parlamentnej vyšetrovacej

komisie. Okrem toho prináša unikátne svedectvo matky Martina Šmída aj kolegyne Drahomíry Dražskej z vrátnice pražských internátov, kde v tom čase spolu pôsobili.

„Filmových stvárnení o roku 1989 bolo veľa. Avšak tento cyklus, ako aj pri ostatných dieloch rozpráva o veciach z pohľadu vtedajšej ŠtB a otvára tým aj nové súvislosti, príbehy a fakty. Na revolučný rok sa pozeráme s absurdným príbehom, ktorý akoby zázrakom posunul dianie v tých dňoch dopredu. Niekedy aj nepochopiteľné súvislosti vo vypätých situáciách zohrávajú dôležitú úlohu,“ Jaro Vojtek.

Výpoveď režiséra: <https://www.youtube.com/watch?v=KsEoe6pBtQU>

TIENE ŠTB

réžia: Lukáš Diko, Braňo Špaček / 2023

V dobe likvidácie ŠtB čelili jej príslušníci obavám z možného otvárania minulosti, existenčnej budúcnosti, novému mediálnemu záujmu a profesijným previerkam. Role sa nečakane obrátili a oponenti sa náhle dostali do pozície víťazov. V novej situácii zostali nepripravení, ŠtB poznali iba z osobnej skúsenosti. O fungovaní, pozadí, štruktúre, dokumentoch, zväzkoch, informáciách nevedeli prakticky nič. Spoločnosť si s úľavou užívala oslobodenie od strachu a minulosť spolu s ŠtB nechala za sebou. Príbeh Štátnej bezpečnosti sa jej zrušením 15. 2. 1990 neskončil. Zostali bývalí príslušníci a ich dedičstvo: poškodení ľudia, krajina a dokumenty. Dopady existencie ŠtB sú cítiť dodnes. Tí, ktorí si nepamätajú minulosť, sú odsúdení si ju zopakovať. Poznávať svoju minulosť, alebo urobiť silnú čiaru, zabudnúť a začať znova? Posledný film série naznačuje ako sa spoločnosť v ČSFR a neskôr v oboch samostatných štátoch snažila vysporiadať sa s dedičstvom ŠtB. 2. septembra 1991 vydal minister vnútra Ján Langoš rozkaz o zriadení prvého Útvoru Federálneho ministerstva vnútra pre dokumentáciu a vyšetrovanie činnosti ŠtB. Dlhú chýbala ochota štátu, umožniť občanom prístup k dokumentácii ŠtB. Dokumenty boli roky utajené. Na Slovensku mala materiály ŠtB dokonca Slovenská informačná služba, až Národná rada Slovenskej republiky prijala 19. 8. 2002 zákon 553/2202 Zb. o sprístupnení dokumentov bezpečnostných zložiek štátu 1939-1989 a založení Ústavu pamäti národa.

Dokumentárna televízna séria **ŠTB: PRÍSNE TAJNÉ** vznikla v produkcii spoločnosti B PRODUCTION, v koprodukcii s RTVS a Českou televíziou, s podporou Audiovizuálneho fondu.

Názov: ŠTB: PRÍSNE TAJNÉ

Dĺžka: 26 min. x 20

Námet: Tibor Búza, Fedor Blaščák

Scenár: Luděk Navara, Martina Sľuková, Michal Baláž, Tomáš Dušička

Réžia: Michal Baláž, Jana Bučka Kovalčíková, Lukáš Diko, Tomáš Dušička, Michal Fulier, Michael Kaboš, Marek Kuboš, Pavol Pekarčík, Vladislava Sárkány, Martina Sľuková, Braňo Špaček, Róbert Šveda, Jaro Vojtek

Režerše: Juraj Kalina, Tereza Strapková

Odborná spolupráca: Fedor Blaščák, Jerguš Sivoš, Pavel Žáček, Prokop Tomek, Radek Schovánek, Petr Blažek, Mirek Vodrážka, Martin Slávik, Ľubomír Morbacher, Juraj Kalina

Strih: Peter Harum, Rado Dubravský, Jana Vlčková, Petra Hořková, Marián Čukan

Kamera: Michal Fulier, Noro Hudec, Ján Meliš, Ivo Miko, Tomáš Moravec, Tomáš Staněk

Hudba: Miro Tóth

Zvuk: Milan Sirkovský, Tobias Potočný, Igor Baar

Animácie Tobogang: Noro Držiak, Tomoko Lisá, Erik Schilla, Zora Pečenková

Grafika: Andrej Červeň, Milan Kolenič

Teaser a úvodná zvučka: Jonáš Karásek, Tomáš Juríček
Produkcia: Oľga Hromkovičová
Voice over: Vladimír Jedlovský
Producent: B Production
Kreatívna producentka B Production: Alexandra Guniš Ševčíková
Výkonná producentka B Production: Zuzana Galambošová
Producent B Production: Tibor Búza
Koproducent: RTVS, Česká televize
Dramaturgia RTVS: Miroslava Tomaníková
Šéfdramaturg RTVS: Ondrej Starinský
Dramaturg ČT: Jozef Albrecht
Kreatívna producentka ČT: Lenka Poláková
Post Bellum: Ján Polouček
Rodinné archívy / www.rodinnearchivy.sk
www.bproduction.sk

Expertná skupina dokumentárnej série

Jerguš Sivoš, Ústav pamäti národa, Bratislava / **Michal Miklovič**, Ústav pamäti národa, Bratislava / **Pavel Žáček**, historik, Praha / **Prokop Tomek**, Vojenský historický ústav, Praha / **Radek Schovánek**, bádateľ, Múzeum pamäti 20. storočia, Praha / **Petr Blažek**, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha / **Mirek Vodrážka**, historik, Praha / **Martin Slávik**, Living Memory, Bratislava a Praha / **Ľubomír Morbacher**, Living Memory, Bratislava a Praha, Ústav pamäti národa / **Juraj Kalina**, Archiv bezpečnostních složek, Praha / **Matej Medvecký**, Vojenský historický ústav, Bratislava / **Lukáš Diko**, šéfredaktor / Investigatívne Centrum Jána Kuciaka / **Fedor Blaščák**, autor námety a koordinátor odbornej skupiny, odborný garant projektu.

Zdroje a archívne materiály:

ÚSTR Ústav pro studium totalitních režimů, Praha
ÚPN Ústav pamäti národa, Bratislava
Vojenský historický ústav, Praha
Muzeum paměti XX. století, Praha
Archiv bezpečnostních složek, Praha
SFÚ Slovenský filmový ústav
NFA Národní filmový archiv, Praha
Česká televize
Rozhlas a televízia Slovenska

Výpovede zhromaždené v projekte Pamäť národa využívajúce metódu a techniku rozpracovanú americkým dokumentaristom Errolom Morrisom, ktorá je založená na očnom kontakte a sústredených výpovediach.

Realizáciu tohto diela finančne podporil

